

ERZURUM KIRSALINDA DİN GÖREVLİSİ ALGISI (ERZURUM/OLTU ÖRNEĞİ)

(Araştırma Makalesi)

Lokman CERRAH^(*)

Öz

Her din, sosyolojik bir boyuta sahip olup kendine inanan bir topluluğa ihtiyaç duyar. Bu topluluğun sadece bir dine inanmaları yeterli değildir. Aynı zamanda o dinin emir ve yasaklarını, ritüellerinin nasıl yapılacağını bilmesi ve kutsallarını tanıması gerekmektedir. Bunları bilmek, öğrenmek ve uygulamak her inanç sahibinin görevi olmakla beraber özellikle kutsal metinlerin öğrenilmesi, bu metinlere dayalı dini ilimlerin detaylarıyla bilinmesi ve birtakım ritüellerin icra edilmesi hususunda kendilerine önderlik edecek birilerine ihtiyaç duyarlar. İşte dinler için bu görevi yerine getiren insanların olduğu sınıfa din görevlileri denilmektedir. Bu çalışma, kırsal kesimde halkın din görevlilerine bakışını, onlardan beklentilerini ve din görevlilerince hazırlanan vaaz ve hutbelerin içerik ve etkilerini değerlendirmelerini ele almaktadır. Anket yöntemiyle toplanan verilerin analizinde SPSS istatistik programı kullanılmış ve ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Görevlisi, Kırsal Kesim, Hutbe, Vaiz, İmam, Erzurum.

Perception of Religious Worker in Erzurum Rural (Erzurum / Oltu Example)

Abstract

Every religion has a sociological dimension and needs a community that believes in itself. It is not enough for this community to believe in just one religion. At the same time, he must know the orders and prohibitions of that religion, how to do its rituals and its sacred. It is the duty of every believer to know, learn and apply them. However, they especially need someone to lead them in learning the scriptures, knowing the details of the religious sciences based on these texts, and performing certain rituals. Here, the class in which the people who fulfill this duty for religions are made up is called religious

^(*) Dr. Öğr. Üyesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
(e-posta: lokmancerrah@atauni.edu.tr). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7330-4422>

officials. This study examines the view of the people in rural areas towards religious officials, their expectations from them, and the evaluation of the content and effects of sermons and sermons prepared by religious officials. SPSS statistical program was used in the analysis of the data collected by the survey method and the results obtained were evaluated.

Keywords: Religious Officer, Rural Area, Sermon, Preacher, Imam, Erzurum.

Giriş

İnsanlar tarafından inanılan ve takip edilen kutsallar toplumdan topluma ve zamanla değişiklik göstermiştir. İnanç ve dinlerin ortaya çıkış sebepleri ve şekillerindeki farklılıklara rağmen hepsinin ortak oldukları bir yönünün olduğu söylenebilir. Bu ortak yön, her dinin kurallarını, kutsal metinlerini ve ritüellerini daha iyi bilen, bu anlamda eğitim almış ve inanan halkı bilgilendirme, onlara dini anlamda rehberlik etme ve ritüelleri uygulama noktasında hem liderlik hem de örneklik etme görevlerini üstlenmiş olan din görevlileridir.

Elbette din görevlilerinin yerinin de her din açısından aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bazı dinlerde din görevlileri kurumsal olarak çok daha büyük bir anlam ifade ederler ve daha fazla yetki, hak ve sorumluluk sahibi olarak görünürler. Bu daha çok söz konusu dinin teşkilatlı bir yapıya sahip olup olmamasıyla ilgilidir. Dini teşkilat ise din ve dinsel grupların bürokratik yöntemlerle örgütlenmelerinden doğan yapı olarak açıklanabilir¹. Hristiyanlık örneğindeki gibi kilise ve buralarda görev alan din adamları sınıfı yani ruhban sınıfı kendi içerisinde bir hiyerarşi barındırır. Din adamları birer dini otoritedirler, hatta kilise tanrının krallığı olarak değerlendirilir². Benzer bir teşkilatlanmaya Lamaizm'de de rastlanmaktadır³. Yine Hinduizm'de kast sistemi içerisinde en üst basamakta yer alan Brahmanlar din adamı sınıfını oluştururlar⁴.

İslam dini açısından meseleye bakıldığında, Hristiyanlıktaki kilise ve ruhban sınıfı benzeri bir kurumsallaşmanın İslam için söz konusu olmadığı görülmektedir⁵. Çünkü İslam, yapısı gereği kilise tipi bir mabedin veya hiyerarşik bir teşkilatın meydana gelmesi için uygun değildir⁶. Zira İslam'a göre bir kişinin halk nezdinde din adamı olarak kabul görmesi o kişinin dini alandaki liyakat ve uzmanlığı ile ilgilidir⁷.

1) Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, Çev. Taha Parla, İletişim Yay., İstanbul, 1996, s.290.

2) Mensching, Gustav, *Din Sosyolojisi*, Çev. Mehmet Aydın, Literatürk, Konya, 2012, s.240.

3) Mensching, *Din Sosyolojisi*, s.221.

4) Mensching, *Din Sosyolojisi*, s.223.

5) Marshall G. S. Hodgson; *İslam'ın Serüveni*, Çev. Metin Karabaşoğlu, İz Yay., İstanbul, 1995, C.1, s.276.

6) Mensching, *Din Sosyolojisi* s.231.

7) Öztürk, A. Emin, *Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm Ve Budizm'de Din Adamları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2010, s.6.

Tarihsel süreçte özellikle İslam tarihi açısından din görevlilerinin bireysel değil de bir teşkilat içerisinde yer almış olmaları ise dini değil idari yani devlete ait bir tasarruf olup din hizmetlerinin hem daha iyi hem de devlet kontrolü altında olması düşüncesinin bir sonucudur. Bu bağlamda bakıldığında Emeviler'in dini görev ve sorumlulukları tamamen dini otoriteye bıraktıkları, Abbasiler'in ise her camiye ayrı imamlar tayin etmeye başladıkları görülmektedir⁸. Osmanlı Devleti'nde ise adli, dini ve eğitim işlerini yüklenen müderris, müftü ve kadılar ilk dönemlerde vezir-i azamlara bağlı iken daha sonraları Din hizmetlileri ve aynı zamanda 'hayra hizmet verenler' anlamına gelen 'hademe-i hayrat' ismi ile anılan⁹ İmam Hatipler bütün din hizmetlerini Şeyhülislam'a bağlı olarak yürütmüşlerdir. Osmanlı 'da imamlar sadece camilerde namaz kıldırma ile görevlendirilmemiş aynı zamanda toplumda önemli işlevler üstlenen önder kişilikler olarak değerlendirilmişlerdir¹⁰.

1. Kavramsal Çerçeve

Her din, insanların kendilerine ihtiyaç duyduğu kadar kendileri de insanların inanasına ve bağlılığına ihtiyaç duyarlar. Wach'ın sosyolojik boyut olarak adlandırdığı bu durum¹¹, özellikle dinlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için kendilerine inanan insanlara ihtiyaç duymalarını dikkate alır. "Bir tek Hristiyan olursa hiç Hristiyan yoktur"¹² ifadesi tam olarak cemaatin dinler için ne anlama geldiğini anlatmaktadır. Fakat bir dine inanan insanların tamamının dinin sunduğu ve zorunlu tuttuğu kutsal metinleri aynı derecede yetkin bir şekilde okuyabilmesi ve anlayabilmesi mümkün değildir. Yine sürekli değişen şartlarda bu metinlerin yorumlanması, ortaya çıkan problemlere bu metinler üzerinden çözümler üretilmesi ve birçok ritüelin bir lider eşliğinde yapılabilir özellikte olması farklı özelliklere sahip insanların varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu görev ilk olarak Peygamberler tarafından ve kendilerine gelen ilahi emirleri insanlara tebliğ etmeleri ve ilk uygulamaları bizzat yaparak, yaşayarak gösterme şeklinde yerine getirilmiştir¹³. Fakat daha sonraları bu ihtiyaç dini bilimler alanında eğitim gören uzmanlaşmış kişiler tarafından karşılanmaya başlanmıştır. İşte söz konusu şartların zorunlu kıldığı ve normal halktan farklı özelliklere sahip olması gereken ve dini ilimler açısından daha fazla eğitim gören belli oranda uzmanlaşmış bu kişiler din görevlileri olarak isimlendirilmektedir.

8) Hamidullah, Muhammed, *İslam Müesseslerine Giriş*, Çev. Süreyya Sırma, Beyan Yay., İstanbul, 1981, s. 52.

9) Karagöz, İsmail, "Cami Ve Din Görevlileri", *Diyanet Dergisi*, 2005, S.178, s. 30

10) Öcal, Mustafa, "Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri", *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu* (28-29 Mayıs 2002), İBAV Yay., Kayseri 2003, s. 50.

11) Wach, *Din Sosyolojisi*, s.54.

12) Wach, *Din Sosyolojisi*, s.55.

13) Ozan, Ömer. "Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2013, s.27.

Din görevlisi kavramı, dini iyi bilen, iletişim becerileri gelişmiş, topluma örneklik edebilecek donanımda olan, dini kurumlara ve dindarlara hizmet veren kişiler için kullanılan bir kavramdır¹⁴. Daha genel bir ifadeyle din görevlisi dini öğretmek ve toplu şekilde yapılması gereken ibadetlerde rehberlik etmek maksadıyla görevlendirilen kişiler için kullanılır¹⁵. 657 sayılı DMK, "Din hizmetleri sınıfı, özel kanunlarına göre çeşitli derecelerde dini eğitim görmüş olan ve dini görev yapan memurları kapsar." maddesiyle din görevlilerinin kimlerden oluştuğunu belirtir. Fakat bunlar içerisinde sayıları bakımından en fazla olanlar imam-hatip ve müezzin-kayyımlar ve sayıca daha az olan müftü ve vaizlerdir¹⁶.

Müftü: Diyanet İşleri Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönetmeliği, 7. Maddeye göre il ve ilçe müftüleri görevli olarak yerleşim yerlerinde birim amirleri olup Başkanlığı temsile ederler ve aynı zamanda birim amirleridir.

Vaaz/Vaiz: İslam tarihi boyunca yapılan uygulamalar dikkate alınarak vaaz terimi "dinî konularda cemaati aydınlatarak mânen gelişmesini sağlamak amacıyla din âlimlerince ibadet mahallerinde yapılan konuşma" diye tanımlanabilir. Bu şekilde konuşma yapan kimselere ise vaiz denir¹⁷.

İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım: Terim olarak "cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse" ve "devlet başkanı" anlamlarını taşıyan imam, Arapça emm "öne geçmek, sevk ve idare etmek" kökünden gelmektedir¹⁸. Kur'an-ı Kerim'de ise toplam 12 yerde geçem bu kavram örnek, işaret, rehber, lider vb. anlamlarında kullanılmaktadır¹⁹. İslam tarihi açısından bakıldığında ilk imamın Hz. Peygamber olduğu görülür. O'nun imamlığı, kavramın Kur'an-ı Kerim'de geçen bütün anlamlarını kapsayacak şekilde çok daha geniştir. Fakat Hz. Peygamber'in vefatı ile birlikte bu kavram farklı işlev ve anlamları ile farklı alanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise imamlık, bizzat Hz. Peygamber tarafından yerine getirilmesi, ilk örneğinin O olması sebebiyle bir anlamda O'nun halifeligi gibi algılanmış ve bir çeşit salih amel olarak görülmüştür²⁰. İslam'ın geniş coğrafyalara yayılması sürecinde ise müslüman sayısı çoğalmış buna paralel olarak ibadet yerleri artmış, bu durum ise dinin esaslarını öğretip namaz kıldırarak kişilere ihtiyacı doğurmuştur²¹.

14) Karagöz, İsmail, "Cami ve Din Görevlileri", s.30.

15) Demir, Fatih, "İmamlarda Dünyevileşme Eğilimi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.14.

16) Yıldız, Şükrü, "Türk Toplumunda Din Görevlisine Bakış", (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), Karabük üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2015, s.6.

17) Cirit, Hasan, "Vaaz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/vaaz#1>.

18) Küçükaşçı, M. Sabri, "İmam", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/imam#1>

19) Bayraklı, Bayraktar, "Kur'an-ı Kerim'de Din Adamı Kavramı", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1994, S. 1, s.151.

20) Demir, Fatih, "İmamlarda Dünyevileşme Eğilimi", s.92.

21) Tetik, Hayati, *Din Görevlilerin Fonksiyonları (Yaygın Din Eğitimi Açısından)*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2007.

Bu çalışma kapsamına giren anlamı ile imam kavramı, dini esaslarını öğretecek, namaz kıldırarak ve diğer ibadetler noktasında hem bilgilendirme hem de örneklik yapacak, aynı zamanda dini alanda diğer insanlara göre daha çok bilgi sahibi olmuş kişiler için kullanılmaktadır.

Sözlük anlamı “çağrıda bulunan, ezan okuyan, kâmet getiren kimse” olan müezzin kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de iki âyette "münadi" anlamında geçmektedir²². Uygulamada da müezzinler cami hizmetlerinde imam-hatiplere yardımcı olmakta ve özellikle ezan okunması ile namaz esnasında ve bitiminde kamet ve tesbihat aşamasında görev almaktadırlar.

Her din, her toplum din hizmetlerine olan ihtiyacını farklı teşkilatlar kurarak veya farklı kurallar ve ölçütler getirerek çözmeye çalışır²³. Bu bağlamda Cumhuriyetle birlikte din işleri ve hizmetlerinden önce Şer’iye ve Evkaf Bakanlığı sorumlu sayılmış²⁴ fakat 3 Mart 1924 yılında çıkarılan bir kanunla bu kurum ilga edilerek Başbakanlığa bağlı bir başkanlık olarak Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur²⁵. 2018 yılında “Cumhurbaşkanlığına” bağlanan D.İ.B. din görevlileri vasıtasıyla toplumun dini açıdan aydınlatılması ve ibadet yerlerinin yönetilmesi işlerini sürdürmektedir²⁶.

2. Amaç, Yöntem ve Metot

Araştırma, kırsalda yaşayanların din görevlisi algılarını, hutbe ve vaazlara bakışlarını ve onların din görevlilerinden beklentilerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Din görevlisi algısı, hutbe ve vaazlara bakış ve din görevlilerinden beklentileri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi değerlendirmek araştırmanın diğer amaçları arasında sayılabilir.

Araştırmanın evrenini Erzurum ili Oltu İlçesi merkez ve köylerinde yaşayanlar oluşturmaktadır. 2020 yılı için toplam nüfusun 32000 civarında olduğu Oltu İlçesi’nde Kolay Örneklem Yöntemi ile örneklem alınmaya çalışılmıştır. Amacı, isteyen herkesin örneklem içerisine ve örneklem dâhil edilmesi olan bu yöntem yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşıncaya kadar devam eder. Özellikle zaman ve ekonomik açıdan büyük bir tasarruf

22) Küçükbaşcı, M. Sabri, "Müezzin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muezzin>

23) Kaya ve Küçük, "Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri: Safranbolu’da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma." Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Karabük, 2015, C. 5, s.2.

24) Aksoy, Mehmet, "Diyanet İşleri Başkanlığından Önceki Dinî Müesseseler", *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara, 2004, S.159, s.13.

25) Kara, İsmail, "Din ile devlet arasında sıkışmış bir kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı." *MÜİF Dergisi*, İstanbul, 2000, 18, s.35.

26) Kaya ve Küçük. "Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri: Safranbolu’da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma." S.5, s.2.

sağlar²⁷. Bu sebeple çok sayıda kişiye anket formu dağıtılmış, doldurmayı kabul edenlerden toplam 550 tanesi alınmıştır. Fakat eksik ve yetersiz işaretlenen formlar çıkarıldıktan sonra 468 adet form kalmıştır. 25000-50000 arası evren ve $p=0,5$, $q=0,5$ için örneklem büyüklüğü 381 olarak hesaplanmaktadır²⁸. Dolayısıyla elde edilen sağlam anket formu sayısı %95 güven düzeyi ve %5 hata payı için yeterlidir

Çalışmada bu amaca yönelik olarak bir anket formu kullanılmıştır. Söz konusu anket formu literatür taranarak iki bölüm olarak tasarlanmıştır. Bunlar, kişisel bilgi formu ile din görevlileri hakkında ki algıyı ortaya çıkarmayı amaçlayan sorulardan oluşan bölümdür. Bu formun geliştirilmesinde özellikle Macit tarafından aynı bölgede 2001 yılında hazırlanan yüksek lisans tezinden faydalanılmıştır²⁹.

Verilerin değerlendirilmesinde, IBM SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. Sonuçlar değerlendirilirken genel sonuçlar için tablolar kullanılmış, değişkenler açısından değerlendirme aşamasında ise sayfa sınırlaması sebebiyle tablolara yer verilmemiştir. Fakat değişkenler açısından anlamlı ilişki tespit edilenler değerlendirilmiştir.

Araştırmanın temel sorusu “Kırsalda yaşayanların din görevlileri ile ilgili düşünceleri nelerdir?” sorusudur. Bu temel sorunun yanı sıra ayrıca “Cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve meslek değişkenleri kırsalda yaşayanların din görevlileri ile ilgili düşüncelerinde bir farklılığa yol açmakta mıdır? sorusuna da cevap aranmıştır.

2.1. Araştırma Etiği

Bu araştırmaya başlamadan önce Atatürk Üniversitesi Sosyal Ve Beşerî Bilimler Etik Kurul Başkanlığı'na başvuru yapılmıştır. Etik kurul başkanlığı 31.03.2021 tarih ve 88656144-050.01.04-E.2100094937 sayılı kararında “Kırsalda Din Görevlisi Algısı (Erzurum İli Oltu İlçesi Örneği)” adlı araştırmanın etik açıdan uygun olduğuna karar vermiştir. Alıntılar bilimsel kurallara uygun olarak yapılmış olup araştırmada katılımcıların gönüllülüğü esas alınmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılanların demografik bulguları değerlendirildiğinde %72'sinin erkek, %31,7'sinin 31-44 yaş grubundaki bireyler olduğu görülmektedir. Yaş gruplarının dağılımı daha detaylı değerlendirildiğinde ise en az katılım %2 ile 66 ve üzeri yaş grubundan olanlara aittir.

27) Ural, Ayhan ve Kılıç, İbrahim, *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 43.

28) Yazıcıoğlu, Yahşi, Erdoğan, Samiye, *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004, s:50.

29) Macit, Mustafa, “*Halkın Din Çerçevesinde Beklentileri*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001.

Tablo 1. Demografik Bulgular

Demografik Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	131	28,0%
	Erkek	337	72,0%
	Toplam	468	100,0%
Eğitim	İlköğretim	122	26,2%
	Lise	137	29,4%
	Önlisans	54	11,6%
	Lisans	133	28,5%
	Lisansüstü	20	4,3%
	Toplam	466	100,0%
Yaş	18-21	76	16,5%
	22-30	134	29,1%
	31-44	146	31,7%
	45-65	95	20,7%
	65+	9	2,0%
	Toplam	460	100,0%
Mesleğiniz;	Memur	76	16,6%
	Emekli	36	7,9%
	S. Meslek	12	2,6%
	Ev hanımı	55	12,0%
	İşçi	106	23,2%
	Çiftçi	7	1,5%
	Esnaf	86	18,8%
	İşsiz	79	17,3%
Toplam	457	100,0%	

Meslekler açısından dağılımları ise %23,2 ile en yüksek katılımın işçilerden en düşük katılımın ise %1,5 ile çiftçilerden olduğu görülmektedir. Eğitim durumları açısından katılımcıların dağılımında ise en yüksek oran %29,4 ile lise mezunlarına ait görülmektedir. En az katılım ise %4,3 ile lisansüstü eğitim alanlara aittir.

3.2. Din Görevlilerinin Yeterliliği Hakkındaki Bulgular

Mesleki bilgi, din görevlilerinin kendilerini topluma kabul ettirmeleri açısından oldukça önemlidir. Çünkü toplum, din görevlilerinden sadece ibadetlerde önderlik etmesini değil aynı zamanda dini bağlamda her türlü soruya cevap vermelerini bekler. Özellikle

kırsal kesimde bu beklenti daha yüksektir. Nitekim din görevlileri ile yapılan bir çalışmada din görevlileri, halkın kendilerinde en çok hangi vasfı aradığı sorusuna %34,4 ile yeterli dini bilgi aradıkları cevaplarını vermişlerdir³⁰.

Çalışmamızda din görevlilerinin mesleki anlamda yeterlilikleri ve öncelikli görevleri ile ilgili katılımcılara üç soru sorulmuştur. Bu sorular, din görevlilerinin mesleki bilgilerinin yeterliliğine dair katılımcı düşüncelerini, katılımcıların din görevlilerine soru sorma durumlarını ve sorulan sorulara cevap alma durumlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. Elde edilen cevaplar her bir soru için tablolar halinde ve ayrı başlıklar altında verilmiştir.

Tablo 2. Din Görevlilerinin Mesleki Yeterliliği

Dini görev ve sorumluluklarını yerine getirmede din görevlilerinin mesleki bilgisi sizce yeterli midir?	N	%
Evet yeterlidir	94	20,2%
Hayır, yeterli değildir	113	24,2%
Kısmen yeterlidir	259	55,6%
Total	466	100,0%

Katılımcıların, din görevlilerinin görevlerini yerine getirmede mesleki bilgilerinin yeterliliği noktasında tereddütlü oldukları görülmektedir. Nitekim din görevlilerinin mesleki bilgilerinin kısmen yeterli bulanların oranı %55,6'dır. Bu orana yeterli bulmayanları da eklediğimizde ortaya yüksek bir sonuç çıkmaktadır. Ozan'ın çalışmasında din görevlilerinin mesleki bilgilerinin yeterli olduğunu düşünenlerin oranı %26,3 iken kısmen yeterli bulanların oranı %49,7 ve yetersiz bulanların oranı da %13,2'dir³¹. Gül'ün çalışmasında din görevlilerini mesleki bilgi açısından yeterli görmeyenlerin oranı %11,6 ve kısmen yeterli görenlerin oranı da %62,5'tir³². Çanakçı tarafından yapılan çalışmada da din görevlilerinin mesleki bilgilerinin yetersiz görenlerin oranı %23,5 ve çok yetersiz görenlerin oranı da %1,9 olarak tespit edilmiştir³³. Bu sonuçların bizim çalışmamızda elde ettiğimiz sonuca yakın bir oran olduğu görülmektedir.

30) Çetin, Abdülkadir, "Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri (Elâzığ-Erzurum-Malatya-Urfa örneği)", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2005, s: 62

31) Ozan, Ömer. "Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği).", s. 41.

32) Gül, Hayrettin, "Sosyokültürel Açından Din Görevlilerinin Toplumdaki İmajı (Kayseri/Kocasinan Örneği)", Gazi üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.48.

33) Çanakçı, A. Ali, "Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 1 (2) 2015, 253-282, s.261.

Veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde sadece eğitim değişkeni (χ^2 : 46,790, P: ,007) açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda eğitim düzeyi yükseldikçe yeterli bulma oranının düştüğü görülmektedir. Yeterli bulma oranı en yüksek (%27,2) olanların eğitim düzeyi ilköğretim iken yeterli bulmayanlar arasında en yüksek oran %40 ile lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcılardır. Bu durum bireylerin eğitim seviyelerine paralel olarak sahip oldukları bilgi çeşitliliğinin ve düzeyinin artmasına bağlanabilir. Çünkü eğitim seviyesi yükseldikçe bilgi seviyesi artmakta, bilgiler daha çok farklılaşmakta ve karşılaşılan problemler çeşitlenmektedir. Dolayısıyla din görevlileri, her eğitim düzeyindeki bireyler tarafından kendi seviyelerine uygun olarak değerlendirilmektedir. Bu sonuç aslında din görevlilerinin toplumun her kesiminin ihtiyaçlarını karşılayacak bilgi ve donanımda olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 3. Din Görevlilerine Soru Sorma ve Cevap Alma Durumu

Daha önce din görevlilerine herhangi bir konuda soru sordunuz mu?	N	%
Evet	329	70,8%
Hayır	136	29,2%
Total	465	100,0%
(8. Soruya cevabınız evet ise) Din adamlarına sorduğunuz dini sorulara yeterli cevap alabiliyor musunuz?		
Evet	160	47,5%
Hayır	77	22,8%
Kısmen	100	29,7%
Total	337	100,0%

Herhangi bir din görevlisine daha önce soru sorduğunu beyan edenlerin oranı %70,8 iken sordukları soruya yeterli cevap aldıklarını söyleyenlerin oranı %47,5 çıkmaktadır. Yeterli cevap almadıklarını söyleyenlerin oranı ise %22,8'dir. Yıldız tarafından yapılan araştırmada din görevlilerine soru sormadığını söyleyenlerin oranı %16,6 ve hiç cevap alamıyorum diyenlerin oranı da %3,2 olarak tespit edilmiştir. Aynı çalışmada her zaman tatmin edici cevap aldıklarını söyleyenlerin oranı ise %12,3'tür.

Soru sormaya dair veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde sadece cinsiyet değişkeni (χ^2 : 13,174, P: ,000) açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu görülmektedir.

Erkeklerin (%75,5) kadınlara (%58,5) göre daha çok soru sordukları görülmektedir. Bu durum yerleşim alanının özellikleri açısından beklenen bir durumdur. Çünkü kırsal

bir bölge olarak söz konusu yerleşim alanında kadınların büyük bir çoğunluğu ev içerisinde günlerini geçirmekte ve ibadet için camilere gitme alışkanlıkları bulunmamaktadır. Dolayısıyla din görevlileri ile çok fazla karşılaşma ve dolayısıyla soru sorma imkânları bulunmamaktadır.

Yeterli cevap alma durumunu sorgulayan veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde cinsiyet (χ^2 : 32,041, P: ,000) ve eğitim (χ^2 : 19,105, P: ,014) değişkenleri açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu görülmektedir.

Kadınların %43,6 oranında yeterli cevabı alamadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Erkekler için bu oran %16,6'dır. Kadınların yeterli cevabı alamamaları sordukları soruların içeriği ile ilgili olabilir. Veya eksik bilgi ile yetinme şeklinde bir düşünce alınan cevaplar için kısmen seçeneğini elemelerine yol açmış olabilir.

Din görevlilerinin cevaplarını en yüksek yeterli görme oranının %56,8 ile ilköğretim mezunlarında olduğu görülmektedir. En düşük yeterli görme oranı ise %34,2 ile ön lisans mezunlarına aittir.

3.3. Din Görevlisinin Saygınlığı ve İtibarı Hakkındaki Bulgular

Din görevliliği toplum tarafından daha önce ifade edildiği üzere sadece cemaatle yapılan ibadetlere liderlik etmek, hutbe okumak ve vaaz vermek olarak değerlendirilmektedir. Aksine çoğu zaman toplum içerisindeki hal ve tavırları, sözleri ve ahlaki durumu daha dikkatle takip edilmekte ve çoğu zaman bu noktalar dikkate alınarak haklarında olumlu/olumsuz bir kanaat oluşturulmaktadır.

Bu bağlamda sorulan soruya katılımcıların sadece %28,2'sinin din görevlilerini "Ahlak ve bilgi yönünden saygıdeğer" kabul ettikleri buna karşılık %60,3'ünün bilgi veya ahlak veya her ikisi açısından din görevlilerini eksik buldukları görülmektedir. Macit tarafından yapılan çalışmada din görevlilerini saygıdeğer bulanların oranı ise %24,8'dir. Bu açıdan saygın görme noktasında bir artışın olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Din Görevlilerini Değerlendirme

		N	%
Dinlediğiniz ve tanıdığınız din görevlilerini nasıl buluyorsunuz?	Ahlak ve bilgi yönünden yeterli, saygıdeğer	131	28,2%
	Bilgi olarak yeterli, yaşantı olarak eksik	117	25,2%
	Ahlaki olarak saygı değer, bilgi yönünden eksik	39	8,4%
	Hem bilgi hem davranış olarak eksikleri var	124	26,7%
	Fikrim yok	54	11,6%
	Toplam	465	100,0%

Veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde sadece yaş değişkeni (χ^2 : 27,538, P: ,036) açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın var olduğu görülmektedir.

Din görevlilerini gerek ahlak gerekse bilgi yönünden yeterli ve saygıdeğer bulanların en yüksek çıktığı yaş grubunun %40,3 ile 18-21 yaş grubu olduğu görülmektedir. Din görevlilerini ahlak ve bilgi yönünden saygıdeğer bulma oranının yaşa bağlı olarak düştüğü görülürken hem bilgi hem de davranış olarak eksik bulanların oranının ise 65 yaş üstü istisna olmak üzere yaşın artmasına bağlı olarak arttığı görülmektedir. Bu noktada yaşın ilerlemesine paralel olarak artan tecrübe, bilgi ve karşılaşılan din görevlisi sayı ve çeşitliliği değerlendirme kriterlerini de etkilemiş olabilir. Macit tarafından yapılan çalışmada ise bu durumun tam tersi bir sonuç bulunmuştur. Söz konusu çalışmada ahlak ve bilgi yönlerinden din görevlilerini saygın bulma oranı yaşa bağlı olarak yükselirken bilgi ve davranış olarak eksik bulma oranının yaş yükseldikçe düştüğü görülmektedir³⁴.

Tablo 5. Din Görevlilerinin İtibar ve Saygınlığı

		N	%
Toplumda din görevlilerinin itibarı-saygınlığı nasıldır?	Oldukça yüksek bir saygınlığa sahipler	82	17,6%
	Normal bir saygınlığa sahipler	284	60,8%
	Düşük bir saygınlığa sahipler	101	21,6%
	Toplam	467	100,0%

Din görevlilerinin toplumdaki saygınlık durumları için ise katılımcıların sadece %17,6'sı onları yüksek bir saygınlığa sahip görürlerken %21,6'sı da onların toplumda düşük bir itibar ve saygınlığa sahip olduklarını ifade etmektedirler. Yıldız'ın çalışmasında ise %61,4'lük bir kesimin din görevlilerine genelde herkesin saygı duyduğu seçeneğini işaretledikleri görülmektedir³⁵. Döner'in çalışmasında da katılımcıların %56,4'ünün imamları saygın kişiler olarak değerlendirdiği, %11,2'sinin sinin ise halkın gözünde itibarlarının olmadığı düşüncesinde oldukları görülmektedir³⁶. Bu oran, bizim çalışmamızda normal bir saygınlığa sahip oldukları seçeneği ile aynı orana denk gelmektedir. Ozan'ın çalışmasında ise din görevlilerinin imajını olumlu görenlerin oranı %51,8 iken olumsuz görenlerin oranı %10'dur³⁷. Gül'ün çalışmasında din görevlisi imajını olumlu bulanların oranı %82,1'dir. Çanakçı ise benzer bir soruya din görevlilerinin yüksek bir saygınlığa sa-

34) Macit. "Halkın Din Çerçevesinde Beklentileri", s.58.

35) Yıldız, M. Cengiz, "Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elâzığ uygulaması." (Basılmamış Doktora Tezi), FÜSBE, Elâzığ, 1999, s.102.

36) Döner, Muhammet, "Yaygın Din Eğitiminde Hutbelerin Rolü", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2004, s: 91

37) Ozan, Ömer. "Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)." s.46.

hip oldukları cevabını verenlerin oranını %21 olarak bulmuştur. Aynı çalışmada toplumda itibarlarının olmadığı şeklinde düşünenlerin oranı ise %3,1 olarak bulunmuştur³⁸

Din görevlilerinin itibar ve saygınlık durumlarını sorgulayan veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde cinsiyet (x^2 : 11,202, P: ,004), yaş (x^2 : 18,862, P: ,016) ve meslek (x^2 : 24,512, P: ,040) değişkenleri açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu görülmektedir.

Kadınların erkeklere göre daha büyük bir oranda din görevlilerinin oldukça yüksek veya normal bir saygınlığa sahip olduklarını düşündükleri görülmektedir. Aynı şekilde erkekler %25,6 ile din görevlilerinin toplum içerisinde düşük bir saygınlığa sahip olduğunu düşünürlerken kadınlarda bu oran %11,5'tir. Bölgenin toplumsal yapısı ve sosyal hayat dinamikleri dikkate alındığında erkeklerin kadınlara göre daha çok ev dışında zaman geçirdikleri, sosyal ortamlarda daha çok buldukları, camilere daha çok gittikleri dolayısıyla din görevlileri ile daha çok karşılaşma fırsatı buldukları söylenebilir. Bu durum ise olumsuz örnekler ile daha fazla karşılaşabilecekleri anlamına gelmektedir. Gül'ün çalışmasında ise erkeklerin din görevlilerini saygın bulma oranları kadınlara göre daha yüksektir³⁹.

Din görevlilerini oldukça yüksek bir saygınlığa sahip görenler içerisinde en yüksek oran %33,3 ile 65 yaş üstü bireylere aittir. Benzer bir sonucun fakat daha büyük bir oran ile (64,38) Ozan'ın çalışmasında da ortaya çıktığı görülmektedir⁴⁰. Fakat bizim çalışmamızda din görevlilerin itibar ve saygınlığını yüksek bulanların oranının 65 yaş üzeri hariç yaşın yükselmesinin aksine düştüğü görülmektedir. Gül'ün çalışmasında ise din görevlisinin imajı hakkında olumlu düşünenlerin oranı yaşa bağlı olarak sürekli artmakta ve 36 ve üzeri için oran %88,7'e çıkmaktadır⁴¹. Ancak söz konusu çalışmada yaş aralıklarının 35 sonrasına kadar gittiğini belirtmekte fayda var. Din görevlilerinin düşük bir saygınlığa sahip olduğu inancının 31-44 yaş grubu hariç yaşa bağlı olarak arttığı görülmektedir. Bu yaş grubu ise din görevlilerinin toplumda normal bir saygınlığa sahip olduklarını düşünenlerin oranının %67,1 ile en yüksek çıktığı gruptur. Yaş değişkeninin din görevlilerinin saygınlığı noktasındaki değerlendirmeleri bu derece etkilemesinin en önemli sebebi olarak tecrübe durumu, farklı yerleşim alanlarında daha çok bulunma ihtimalleri ve bunların doğal sonucu olarak farklı din görevlisi prototiplerini daha fazla görme ve tanıma imkânı bulmaları gösterilebilir.

38) Gül, "Sosyokültürel Açından Din Görevlilerinin Toplumdaki İmajı (Kayseri/Kocasinan Örneği)", s.43.

39) Gül, "Sosyokültürel Açından Din Görevlilerinin Toplumdaki İmajı (Kayseri/Kocasinan Örneği)", s.43.

40) zan, "Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği).", s:47.

41) Gül, "Sosyokültürel Açından Din Görevlilerinin Toplumdaki İmajı (Kayseri/Kocasinan Örneği)", s.62.

Din görevlilerini oldukça yüksek bir saygınlığa sahip görenlerin oranı en düşük olanlar %12,7 ile işsizler iken en yüksek olanlar %41,7 ile serbest meslek sahipleridir. Buna karşılık din görevlilerinin toplumda normal bir saygınlığa sahip olduklarını söyleyenler içerisinde en yüksek oran %74,5 ile ev hanımlarına aittir. Ayrıca din görevlilerinin düşük bir saygınlığa sahip olduklarını düşünenler içerisinde en yüksek oranın %57,1 ile çiftçilere ait olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 6: Din Görevlileri Hakkında ki Yaygın İfadelere Bakış

	N	%	
Aynen katılıyorum	89	19,2%	
Din görevlileri için söylenen "hocanın dediğini yap, yaptığını yapma" ifadesi hakkında ki görüşünüz nedir?	Din adamlarının aleyhine söylenmiş bir sözdür.	213	46,0%
	Kararsızım	122	26,3%
	Başka.....	39	8,4%
	Toplam	463	100,0%

Toplumda oldukça meşhur olan "Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma" sözüne aynen katılanların oranı %19,2'dir. Daha önce din görevlilerinin düşük bir itibara sahip olduğunu söyleyenlerin oranı ile bu söze katılanların oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Çanakçı'nın çalışmasında ise katılımcıların %51,2'sinin "az da olsa böyle görevlilere rastlanır" düşüncesinde oldukları, %36,4'ünün ise bu ifadeyi rencide edici ve yanlış bir söz olarak değerlendirdikleri görülmektedir⁴².

Veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde Eğitim durumu (χ^2 : 22,270, P: ,035) ve yaş (χ^2 : 27,397, P: ,007) değişkenleri açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın var olduğu görülmektedir.

"Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma" ifadesine aynen katıldığını söyleyenlerin oranının en yüksek çıktığı grubun %27,3 ile lisans mezunları olduğu, din adamları aleyhine söylenmiş bir söz olduğunu ileri sürerek katılmadığını söyleyenlerin %51,6 ile en yüksek çıktığı grubun ise ilköğretim mezunları olduğu görülmektedir.

Yaş grupları açısından ise söz konusu ifadeye en yüksek katılımın %32,5 ile 18-21 yaş grubuna ait olduğu, aleyhte bir ifade olarak değerlendirerek buna katılmadıklarını söyleyenler içerisinde en yüksek oranın ise %77,8 ile 65 yaş üzerine ait olduğu görülmektedir.

42) Çanakçı, "Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği", s.271.

Tablo 7. Din Görevlilerinin Davranışlarının Etkisi

		N	%
Din görevlilerinin davranışları sizde herhangi bir değişikliğe sebep oldu mu?	Evet, olumlu değişikliğe sebep oldu	184	40,4%
	Evet, olumsuz değişikliğe sebep oldu	38	8,4%
	Hayır, hiçbir değişikliğe sebep olmadı.	233	51,2%
	Toplam	455	100,0%

Bu konu ile ilgili olarak sorulan son soru din görevlilerinin davranışlarının katılımcılarda herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığı sorusudur. Katılımcıların %51,2'sinin din görevlilerinin davranışlarının kendilerinde herhangi bir değişikliğe sebep olmadığını söyledikleri görülmektedir. Olumlu değişikliğe sebep olduğunu söyleyenlerin oranı %40,4 iken olumsuz değişikliğe sebep olduklarını söyleyenlerin oranı ise %8,4'tür. Kırsalda din görevlilerinin olumsuz anlamda bir değişikliğe sebep olması her ne kadar oran düşük olsa dahi önemli bir bulgudur. Gül'ün çalışmasında bu çalışmadaki iki sorunun birlikte tek bir soru olarak sorulduğu görülmektedir. Vaaz, hutbe ve din görevlilerinin davranışlarının olumlu etkisinin sorgulandığı bu soruda katılımcıların %67,9'unun olumlu etkisi olduğu yönünde cevap verdikleri görülmektedir⁴³.

Din görevlilerinin davranışlarının muhataplarında herhangi bir değişikliğe sebep olup olmadığını sorgulayan veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde sadece yaş (χ^2 : 25,887, P: ,001) değişkeni açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın var olduğu görülmektedir. Din görevlilerinin davranışlarının olumlu değişikliğe sebep olduğunu söyleyenler içerisinde en yüksek oranının %53,2 ile 18-21 yaş grubuna ait olduğu, olumsuz değişikliğe sebep olduğunu söyleyenler içerisinde en yüksek oranın %16,9 ile yine aynı yaş grubuna ait olduğu ve hiçbir değişikliğe sebep olmadığını söyleyenler içerisinde en yüksek oranın da %62,2 ile 31-44 yaş grubuna ait olduğu görülmektedir. Bu noktada özellikle olumlu veya olumsuz en çok etkilenen yaş grubunun 18-21 aralığı olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu yaş grubunun özellikleri itibarıyla henüz karakter ve kişilikleri tam oturmamış, sorgulayan ve araştıran bireyler olmaları aynı zamanda değişime en açık olan grup olmaları dolayısıyla bu durum normal olarak değerlendirilebilir.

3.4. Vaaz ve Hutbe Konuları Hakkında Bulgular

Vaaz ve hutbeler din adamlarının her hafta topluma hitap etmeleri, onlara doğrudan ulaşmaları açısından önemli bir işleve sahip uygulamalardır. Dolayısıyla bunlara hem sunuş hem içerik hem de üslup açısından dikkat edilmesi gerekmektedir.

43) Gül, "Sosyokültürel açıdan din görevlilerinin toplumdaki imajı (Kayseri/Kocasinan Örneği)", s.51.

Tablo 8. Vaaz ve Hutbe Konuları

Camilerde dinlediğiniz vaaz ve hutbe konularını nasıl buluyorsunuz?	N	%
Çoğunlukla aynı konular işlendiğinden etkisi az ve sıkıcı oluyor	158	34,3%
Dini konulardan ziyade sosyal içerikli oldukları için pek faydalı bulmuyorum.	67	14,6%
Kırıcı, tehdit edici ve hep karamsarlığa itici olduklarından pek dinlemek istemiyorum.	20	4,3%
Dini bilgilerimizi geliştirici ve dini yönden aydınlanmamızı sağladıkları için çok faydalı buluyorum.	185	40,2%
Başka	30	6,5%
Toplam	460	100,0%

Camilerde dinlenen vaaz ve hutbe konularının nasıl değerlendirildiği sorusuna verilen cevaplar arasında en yüksek oran %40,2 ile "Dini bilgilerimizi geliştirici ve dini yönden aydınlanmamızı sağladıkları için çok faydalı buluyorum." şeklindedir. Fakat ikinci sırada oldukça yüksek bir oran (34,3) ile "Çoğunlukla aynı konular işlendiğinden etkisi az ve sıkıcı oluyor" seçeneği gelmektedir. Nitekim Döner'in çalışmasında hutbelerin dini bilgi öğrenmeye kısmen katkı sunduğunu düşünenlerin oranı %66 ve muhteva olarak yeterli bulmayanların oranı da %57,9 olarak belirlenmiştir⁴⁴. Aynı çalışmada hutbelerin yararlı olmama nedenleri arasında %32,5 ile genelde aynı konuların tekrar edilmesi gösterilmektedir⁴⁵.

Yıldız tarafından yapılan çalışmada ise hutbeleri sıkıcı bulanların oranı %9,1 ve faydalı bulanların oranı da %47,3 çıkmıştır⁴⁶. Görüldüğü gibi bizim yaptığımız çalışmada sıkıcı bulanların oranı daha yüksek iken faydalı bulanların oranı çok daha düşüktür. Yıldız'ın yaptığı çalışmanın 1999 yılında yapıldığı dikkate alınrsa geçen sürede her alanda olduğu gibi dini alanda da çok fazla değişimin olduğu söylenebilir. Özellikle küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde ki gelişmeler, din görevlilerinin bilgilendirme ve vaaz ve hutbelerinin halk tarafından daha çok yetersiz algılamalarına yol açmış olabilir. Din görevlileri ile yapılan birçok çalışmada da bizzat din görevlilerinin, hutbelerin ilgi çekmemesi⁴⁷, uzun

44) Döner, "Yaygın Din Eğitiminde Hutbelerin Rolü". s.68-69.

45) Döner, "Yaygın Din Eğitiminde Hutbelerin Rolü", s.71.

46) Yıldız, "Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elâzığ Uygulaması", s.104.

47) Çetin, "Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri (Elâzığ-Erzurum-Malatya-Urfa örneği)", s.65.

olması⁴⁸ ve yeni bilgiler vermemesi⁴⁹ sebebiyle tenkit edildiğini ifade ettikleri görülmektedir. Yine Çanakçı tarafından yapılan araştırmada da dini bilgileri geliştirdiği için hutbe ve konuşmaları faydalı bulanların oranı %45,1 iken sıkıcı ve etkisi az olarak görenlerin oranı da %20,4'tür⁵⁰. Bu oranın gerek din görevlileri gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dikkate alınması gereken bir oran olduğu muhakkaktır. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz gibi önemli işlevleri olan vaaz ve hutbelerin sürekli aynı konular üzerinde durması ve netice itibariyle dinleyicide sıkıntıya yol açması onları işlevsiz kılmaktadır.

Veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde cinsiyet (χ^2 : 29,887, P: ,000), eğitim durumu (χ^2 : 29,887, P: ,000), yaş (χ^2 : 29,887, P: ,000) ve meslek (χ^2 : 53,171, P: ,003) değişkenleri açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın var olduğu görülmektedir.

Cinsiyet bağlamında veriler değerlendirildiğinde, erkeklerin %36,3 ile kadınlara göre vaaz ve hutbe konularını daha sıkıcı buldukları görülmektedir. Sosyal içerikli olmalarından dolayı vaaz ve hutbeleri faydalı bulmayanların oranı da %15,6 ile erkeklerde kadınlardan daha yüksektir. Yine birçok açıdan vaaz ve hutbeleri faydalı bulanların oranı erkeklerde %40,5 ile kadınlardan daha yüksektir. Bu oranların çıkmasında erkeklerin bölgenin toplumsal yapısı, dini yapısı ve sosyal hayatının önemli etkisinin olduğu söylenebilir. Çünkü kadınların özellikle Cuma namazlarına katılımının neredeyse hiç olmadığı ve dolayısıyla hutbeleri dinleme imkânlarının kısıtlı olduğu düşünülürse erkeklerin daha çok hutbe ve vaaz dinleme imkânına sahip oldukları görülebilir. Dolayısıyla hutbe ve vaazları daha farklı değerlendirmeleri normaldir. Kadınlar ise Teravih namazlarında namaz öncesi sohbetler gibi daha farklı ortamlarda özellikle vaazları dinleme imkânı bulmuş olabilirler. Bu ise değerlendirmelerini daha az örnek üzerinden yapmalarına zemin hazırlayacaktır. Vaaz ve hutbeleri aynı konuları işledikleri gerekçesiyle sıkıcı bulanların oranının en yüksek çıktığı eğitim düzeyi %43,8 ile lisans eğitim düzeyidir. Sosyal içerikleri sebebiyle faydalı bulmayanların en yüksek olduğu eğitim düzeyi ise %27,9 ile lise mezunlarıdır. "Kırıcı, tehdit edici ve hep karamsarlığa itici olduklarından pek dinlemek istemiyorum." ifadesine en yüksek katılım lisansüstü eğitim düzeyindeki katılımcılara ait olduğu görülürken vaaz ve hutbeleri çok faydalı bulma oranlarının eğitim düzeyinin yükselmesine karşın düştüğü dikkat çekmektedir. Bu ise vaaz ve hutbe konularının eğitimli kesime hitap etmekten uzak kaldığını göstermektedir. Vaaz ve hutbelerin sıkıcı olduğu ifadesine %40,6 ile en yüksek katılım 22-30 yaş grubunda gerçekleşirken sosyal içerikli olmaları dolayısıyla pek faydalı bulmama ifadesine en yüksek katılım 31-44 yaş grubunda görülmektedir. Vaaz ve hutbeleri kırıcı, tehdit edici, karamsarlığa itici bularak dinlemek istemeyenlerin en yüksek çıktığı yaş grubu %7,7 ile 18-21 yaş grubudur. 65

48) Demir, "Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma: Bursa Örneği", s.105.

49) Yıldız, "Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elâzığ Uygulaması", s.129.

50) Çanakçı, "Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği", s.267.

yaş üzeri katılımcıların ise %63,7 ile vaaz ve hutbeleri çok faydalı bulma noktasında en yüksek katılıma sahip oldukları dikkat çekmektedir.

Meslekler açısından veriler incelendiğinde ise, çiftçilerin %85,7 oranında vaaz ve hutbeleri sıkıcı bulmaları dikkat çekmektedir. Serbest meslek sahiplerinin ise vaaz ve hutbeleri %16,7 ile kırıncı, tehdit edici ve karamsarlığa itici olduğu gerekçesiyle dinlemek istemedikleri görülmektedir. Serbest meslek sahiplerinin aynı zamanda vaaz ve hutbeleri pek çok yönden faydalı buluyorum ifadesine %8,3 ile en az katılan meslek grubu olduğu görülmektedir. Bu ifadeye en yüksek katılım ise %52,9 ile ev hanımlarında görülmektedir. Serbest meslek sahiplerinden kastedilenin doktor, avukat ve mühendisler olduğu dikkate alındığında vaaz ve hutbelerin içerik ve dil açısından eğitim düzeyi yüksek kesimlere hitap etmediği söylenebilir.

Tablo 9. Vaaz ve Hutbelerin Değişime Etkisi

Dinlediğiniz vaaz ve hutbeler sizde herhangi bir değişikliğe sebep oldu mu?	N	%
Evet, olumlu değişikliğe sebep oldu	267	58,0%
Evet, olumsuz değişikliğe sebep oldu	30	6,5%
Hayır, hiçbir değişikliğe sebep olmadı.	163	35,4%
Toplam	460	100,0%

Konu ile ilgili sorulan son soru ise vaaz ve hutbelerin katılımcılarda herhangi bir değişikliğe sebep olup olmadığıdır. Verilen cevaplara baktığımızda katılımcıların %58'inin olumlu değişikliğe sebep olduğu düşüncesini taşıdıkları görülmektedir. Olumsuz değişikliğe sebep olduğunu düşünenlerin oranı %6,5'te kalmaktadır. Fakat bu oran dahi vaaz ve hutbe konularının yeniden gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Döner'in çalışmasında ise Cuma hutbelerinden olumlu etkilendiklerini söyleyenlerin oranı %40,2, kısmen olumlu etkilendiğini söyleyenlerin oranı ise 37,9'dur⁵¹.

Vaaz ve hutbelerin muhataplarında etki derecesini sorgulayan bu soruya ait veriler değişkenler açısından değerlendirildiğinde cinsiyet (χ^2 : 6,197, P: ,045), eğitim durumu (χ^2 : 23,753, P: ,003) ve meslek (χ^2 : 25,493, P: ,030) değişkenleri açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın var olduğu görülmektedir.

Cinsiyet açısından veriler incelendiğinde, kadınların %66,4 ile vaaz ve hutbelerin kendilerinde olumlu değişikliğe sebep olduğunu, erkeklerin ise %7,8 ile kendilerinde olumsuz bir değişikliğe sebep olduğunu belirttikleri görülmektedir. Vaaz ve hutbelerin kendilerinde olumlu bir değişikliğe sebep olduğunu söyleyenler içerisinde en yüksek ora-

51) Döner, "Yaygın Din Eğitiminde Hutbelerin Rolü", s.70.

nın %68,6 ile lise mezunlarına en düşük oranın ise lisansüstü eğitim düzeyindeki katılımcılara ait olduğu görülebilir. Vaaz ve hutbelerin kendilerinde olumsuz bir değişikliğe sebep olduğunu söyleyenler içerisinde en yüksek oranın %10,1 ile lise mezunlarında en düşük oranın ise %0 ile lisansüstü eğitim düzeyindeki katılımcılarda olduğu söylenebilir. Ayrıca lisansüstü eğitim seviyesindeki katılımcıların %70 oranında vaaz ve hutbelerin kendilerinde hiçbir değişikliğe sebep olmadığını söylemeleri dikkat çekmektedir. Bu ise daha önce de değinildiği gibi hutbe ve vaaz içeriklerinin üst eğitim seviyelerine hitap etmediğini göstermektedir. Meslekler açısından ise en yüksek olumlu etkilenme oranının %76,5 ile ev hanımlarına en düşük olumlu etkilenme oranının ise %28,6 ile çiftçilere ait olduğu görülmektedir. Olumsuz etkilendiğini söyleyenler içerisinde ise en yüksek oran %28,6 ile çiftçilere ait iken ev hanımları ve serbest meslek sahipleri vaaz ve hutbelerin kendilerinde hiçbir olumsuz değişikliğe sebep olmadığını belirtmişlerdir.

Sonuç

Din görevliliği, toplum ve din açısından çok önemli işlevleri ve değeri olan bir alan, bir meslek ve bir görevdir. Dinin doğru anlaşılabilmesi ve toplumun da doğru ve gerçek dini öğrenmesi ve yaşayabilmesi açısından din görevlilerinin yeri önemlidir. Her din için ve her toplum için kendi özellikleri, kültürü ve yaşam şartlarının etkisiyle farklı teşkilatlanmalar ve farklı din görevlisi tipolojileri ile onlara yüklenen farklı görev ve işlevler görülmektedir. Ülkemizde Cumhuriyetle birlikte önce Evkaf ve Şer'îye Bakanlığı daha sonra ise Diyanet İşleri Başkanlığı din hizmetlerini yerine getirme görevini yürütmüş ve yürütmeye devam etmektedir. Bu teşkilat bünyesinde müftü, vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım, Kur'an Kursu öğretmenleri ve daha birçok unvan adı altında binlerce din görevlisi halkın dini ihtiyaçlarına cevap vermeye, cemaatle yapılan ibadetlere liderlik yetmeye ve daha birçok konuda halkı aydınlatmaya devam etmektedirler. Bu işlevlerin sağlıklı olarak yerine getirilebilmesi için gerek din görevlilerinin gerekse sundukları vaaz ve hutbelerin toplum tarafından nasıl değerlendirildiği oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışmamızda kırsal kesimde toplumun din görevlilerini nasıl algıladığı, tanıdıkları, bildikleri din görevlileri hakkında ne düşündükleri, onların saygınlık dereceleri hakkında ki kanaatleri ve vaaz ve hutbeleri nasıl değerlendirdikleri saha çalışması ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Veriler bir bütün olarak değerlendirildikten sonra şu sonuçlara ulaşılmıştır;

1. Erzurum Oltu'da halkın sadece %20,2'si din görevlilerini mesleki bilgi açıdan yeterli görmekteyler. Bu ise yukarıda bahsettiğimiz işlevlerin sağlıklı olarak yerine getirilmesini engelleyici bir algıdır. Özellikle eğitim düzeyi arttıkça yeterli görme oranının düşmesi, din görevlilerinin eğitim ve bilgi düzeylerinin sorgulanmasını gerektirir. Veriler bize halkın din görevlilerini önemli bir dini bilgi kaynağı olarak gördüklerini fakat din görevlilerinin bu ihtiyacı yeterince karşılayamadıklarını göstermektedir.

2. Erzurum Oltu'da halkın sadece %28,2'si din görevlilerini "Ahlak ve bilgi yönünden yeterli, saygıdeğer" olarak görmekteyler. Bu ise din görevlilerinin toplum içerisinde bilgi, yaşantı, ahlak veya bunlardan birkaçı açısından kusurlu sayıldıklarını göstermektedir.

Nitekim din görevlilerinin oldukça yüksek bir saygınlığa sahip olduğunu söyleyenlerin oranı sadece %17,6'dır. Yine halk arasında yaygın olan "hocanın dediğini yap, yaptığını yapma" ifadesine aynen katıldığını ifade edenlerin oranı %19,2'dir. Bu ise yaklaşık beş kişiden birinin bu ifadeye aynen katıldığını göstermektedir. Zaten din görevlileri hakkındaki bu olumsuz algının onların etkili olma durumlarını da azalttığı görülmektedir. Yani din görevlileri çok önemli işlev ve görevler üstlenmelerine rağmen saygınlık ve itibar kaybına uğramaları nedeniyle bu işlev ve görevleri de tehlikeye düşmektedir. Nitekim katılımcıları %40,4'ü sadece olumlu etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Etkilenenlerin çoğunlukla gençler olması dikkat çekmektedir.

3. Erzurum Oltu'da halkın sadece %40,2'si vaaz ve hutbeleri faydalı bulmakta buna karşın yaklaşık %51'i sıkıcı veya faydasız bulmaktadır. Özellikle eğitim düzeyinin yükselmesi ile sıkıcı ve faydasız bulma oranının da arttığı dikkat çekmektedir. Bu ise vaaz ve hutbe konularının seçiminin ve sunumunun eğitilmiş kesime hitap edemediğini göstermektedir. Vaaz ve hutbelerin olumlu değişime etkisinin de %58 olduğu görülmektedir. Bu oran din görevlilerinin değişime etkisine oranla daha yüksek bir orandır. Demek ki din görevlileri inandırıcılık noktasında problem yaşamaktadırlar.

Bu değerlendirmelerin ışığında şu tavsiyelerde bulunulabilir;

1. Din görevlileri muhakkak bilgi düzeyi açısından geliştirilmelidir. Bu bağlamda meslek içi kurslarla desteklenmelidirler.
2. Din görevlilerinin sadece bilgili olmaları yeterli değildir. Bu sebeple muhakkak yaşantı açısından da kendilerine dikkat etmelidirler. Toplumda saygı görecektir itibar kazanacak şekilde iman-bilgi ve amel boyutlarını birlikte değerlendirmeli ve toplum karşısında yaşantılarıyla örnek olmalıdırlar.
3. Vaaz ve hutbe konuları özenle ve dikkat edilerek hazırlanmalıdır. Özellikle eğitim düzeyi yüksek kesimlere hitap edecek şekilde hazırlanmalı ve din görevlileri de bunu doğru ve düzenli bir şekilde aktaracak şekilde yetiştirilmelidir.
4. Ayrıca gerek din görevlilerinin yetiştirilmesi ve gerekse vaaz ve hutbelerin hazırlanmasında genç kitlelerin hedef kitle olarak dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü din görevlilerinin davranışlarından ve vaaz ve hutbelerden en çok etkilenen kesimin gençler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gençlerin konuştuğu dilin yalın olabilmesi önemlidir.
5. Bu çalışma, toplumun din görevlileri hakkındaki algı ve değerlendirmelerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu algı ve değerlendirmelerin sebepleri noktasında bir veri elde etme amacı gütmemektedir. Bu sebeple çalışma neticesinde ortaya çıkan algı ve değerlendirmelerin sebepleri üzerine daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerekliliği önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, Mehmet, “*Diyanet İşleri Başkanlığından Önceki Dinî Müesseseler*”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara: 2004, s.159.
- Bayraklı, Bayraktar, “*Kur'an-ı Kerim’de Din Adamı Kavramı*”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1994, s. 1.
- Cirit, Hasan, “*Vaaz*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/vaaz#1> adresinden 12 Mayıs 2021 tarihinde alınmıştır.
- Çanakçı, A. Ali, “*Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği*”. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 1(2), 2015, s.253-282.
- Çetin, Abdülkadir, “*Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri (Elâzığ-Erzurum-Malatya-Urfa örneği)*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Sakarya Üniversitesi 2005.
- Demir, Fatih, “*İmamlarda Dünyevileşme Eğilimi*” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2019.
- Demir, Veysel, “*Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma: Bursa Örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi 1996.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun. 11 Mayıs 2021. tinyurl.com/by7he37w adresinden
- Diyanet İşleri Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönetmeliği. 11 Mayıs 2021. <https://tinyurl.com/4rp9zsvx>
- Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği. 12 Mayıs 2021. <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150415-16.htm>
- Döner, Muhammet, “*Yaygın Din Eğitiminde Hutbelerin Rolü*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, 2004.
- Gül, Hayrettin, *Sosyokültürel Açından Din Görevlilerinin Toplumdaki İmajı (Kayseri/Kocasinan Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Gazi Üniversitesi, 2007.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Müesseslerine Giriş*, Çev. Süreyya Sırma, İstanbul: Beyan Yay., 1981.
- Hodgson, Marshall G. S., *İslam'ın Serüveni*, Çev. Metin Karabaşoğlu, İstanbul: İz Yay., 1995.
- Kara, İsmail, “*Din ile devlet arasında sıkışmış bir kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*.” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2000.
- Karagöz, İsmail, “*Cami ve Din Görevlileri*”, *Diyanet Dergisi*, 2005, s.178.
- Kaya ve Küçük, “*Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri: Safranbolu’da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma*.” *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Karabük, 2015, C. 5.

- Küçükaşcı, M: Sabri, "*Müezzin*", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12 Mayıs 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muezzin>
- Küçükaşcı, M. Sabri, "*İmam*", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12 Mayıs 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imam#1>
- Macit, Mustafa, "*Halkın Din Çerçevesinde Beklentileri*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum Atatürk Üniversitesi, 2001.
- Mensching, Gustav, *Din Sosyolojisi*, Çev. Mehmet Aydın, Konya: Literatürk, 2012.
- Ozan, Ömer. "*Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun Ondokuz Mayıs Ü. 2013.
- Öcal, Mustafa, "*Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri*", *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyum (28-29 Mayıs 2002)*, Kayseri: İBAV, 2003.
- Öztürk, A. Emin, *Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm Ve Budizm'de Din Adamları* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2010.
- Tetik, Hayati, *Din Görevlilerin Fonksiyonları (Yaygın Din Eğitimi Açısından)*, Ankara: Bizim Büro, 2007.
- Ural, Ayhan ve Kılıç, İbrahim, *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Detay Yay., 2011.
- Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, Çev. Taha Parla, İstanbul: İletişim Yay., 1996.
- Yazıcıoğlu, Yahşi, Erdoğan, Samiye, *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2004.
- Yıldız, M. Cengiz, "*Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elâzığ uygulaması.*" Basılmamış Doktora Tezi. Elâzığ FÜSBE, 1999.
- Yıldız, Şükrü, *Türk Toplumunda Din Görevlisine Bakış*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Karabük Üniversitesi, 2015.
- 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu 11 Mayıs 2021. <https://tinyurl.com/2hx3uc8h>

Ek 1: Etik Kurul Kararı

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı

Sayı : 88656144-050.01.04-E.2100094937
Konu : Etik Kurul Onay Talebi Başvuru
Sonucu (Dr. Öğr. Üyesi Lokman
CERRAH)

31.03.2021

HUKUK MÜŞAVİRLİĞİNE

İlgi : 18.03.2021 tarihli ve 77040475-000-E.2100080993 sayılı belge.

İlgide kayıtlı yazınız ile; Dr. Öğr. Üyesi Lokman CERRAH'ın "Kırsalda Din Görevlisi Algısı ve Dindarlık Biçimleri (Erzurum İli Oltu İlçesi Örneği)" isimli akademik çalışması için Etik Kurul uygunluk-onay belgesi talebine ilişkin Kurulumuzun 31.03.2021 tarihli oturumunda alınan 5/70 nolu kararı aşağıya çıkarılmıştır.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Prof.Dr. Sait UYLAŞ
Kurul Başkanı

Karar - 70) Hukuk Müşavirliğinin; Dr. Öğr. Üyesi Lokman CERRAH'ın "Kırsalda Din Görevlisi Algısı ve Dindarlık Biçimleri (Erzurum İli Oltu İlçesi Örneği)" isimli akademik çalışması için Etik Kurul Onay Belgesi talebine ilişkin 18.03.2021 tarihli ve E.2100080993 sayılı yazısı görüşüldü.

Yapılan görüşmelerden sonra; Dr. Öğr. Üyesi Lokman CERRAH'ın "Kırsalda Din Görevlisi Algısı ve Dindarlık Biçimleri (Erzurum İli Oltu İlçesi Örneği)" isimli akademik çalışmasının gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden sakinca bulunmadığına mevcut oy birliği ile karar verildi.

Ek : 31.3.2021 tarihli 88656144-000-E.2100094522 sayılı belge

